

МОВАЗНАЎСТВА І ДЫЯЛЕКТАЛОГІЯ

ным кампанентам “белы” амаль аднолькавы ў беларускай і рускай мове, што абумоўлена гістарычнымі абставінамі развіцця моў і мабільнасцю фразеалагізмаў.

ЛІТАРАТУРА

1. Корнилов, О.А. Языковые картины мира как производные национальных менталитетов / О.А. Корнилов. – 2-е изд. – М.: ЧеРо, 2003. – 349 с.
2. Маслова, В.А. Когнитивная лингвистика: Учебное пособие / В.А. Маслова. – 3-е изд. – Минск: ТетраСистемс, 2008. – 272 с.
3. Лайонз, Дж. Язык и лингвистика. Вводный курс / Дж. Лайонз; пер. с англ. И.А. Муравьева, Е.Г. Устинова. – М.: Едиториал УРСС, 2004. – С. 278 – 283.
4. Санько, С. Беларуская міфалогія: Энцыклапед. слоўнік. / С. Санько; склад. І. Клімковіч. – 2-ое выд., дап. – Мінск: Беларусь, 2006. – С. 89 – 90.
5. Лепешаў, І.Я. Этымалагічны слоўнік фразеалагізмаў / І.Я. Лепешаў. – Мінск: Бел.Эн, 2004. – 448 с.
6. Ожегов, С.И. Толковый словарь русского языка. / С.И. Ожегов, Н.Ю. Шведова. – М.: Азбуковник, 1999. – 944 с.
7. Böhmová, Hana. Colour Systems in English in Comparison with Czech / Hana Böhmová. – Masaryk University, 2010. – 94 p.
8. Костюченко, В.И. Национально-культурное своеобразие фразеологических оборотов с зоокомпонентом в русском и английском языках / В.И. Костюченко. – Минск: Беларусь, 2005. – С. 6 – 10.
9. Кунин, А.В. Англо-русский фразеологический словарь / Лит. ред. М.Д. Литвинова. – 4-е изд., перераб. и доп. – М. Рус. яз., 1984. – 944 с.
10. Лепешаў, І.Я. Слоўнік фразеалагізмаў у 2 т. Т. 1. А – Л / І.Я. Лепешаў – Мінск: Беларус. Энцыклапедыя імя П. Броўкі, 2008. – 672 с.
11. Лепешаў, І.Я. Слоўнік фразеалагізмаў у 2 т. Т. 2. М – Я / І.Я. Лепешаў – Мінск: Беларус. Энцыклапедыя імя П. Броўкі, 2008. – 704 с.
12. Молотков, А.И. Фразеологический словарь русского языка / А.И. Молотков. – М.: Советская Энциклопедия, 1968. – 544 с.
13. Cambridge International Dictionary of Idioms. – Cambridge University Press, 1998.

УДК 81-26:347.78.034

**ПРАБЛЕМА ПЕРАДАЧЫ БЕЛАРУСКАЙ БЕЗЭКВІВАЛЕНТНАЙ ЛЕКСІКІ
НА АНГЛІЙСКУЮ МОВУ (НА МАТЭРЫЯЛЕ ПЕРАКЛАДА ПАЭМЫ
ЯНКІ КУПАЛЫ “КУРГАН” ВЕРАЙ РЫЧ)**

магістр філал. навук В.А. ГЕМБІЦКАЯ-БОРТНІК, Я.В. МІСНІК
Полацкі дзяржаўны ўніверсітэт, Наваполацк

Безэквівалентная лексіка - гэта лексічныя адзінкі (словы і ўстойлівыя словазлучэнні) адной з моў, якія не маюць ні поўных, ні частковых эквівалентаў сярод лексічных адзінак іншай мовы. Безэквівалентнасць лексічных адзінак існуе толькі ў межах дзвюх моў. Пераклад безэквівалентнай лексікі патрабуе вялікіх намаганняў ад перакладчыкаў, бо яны павінны дасканала ведаць і адчуваць мову, з якой перакладаюць, і мову на якую яны перакладаюць. Перакладчыца з Вялікабрытаніі Вера Рыч сутыкнулася з праблемай перадачы безэквівалентнай лексікі пры перакладзе паэмы Янкі Купалы «Курган» («Gravetound»). Вера Рыч перакладала беларускую безэквівалентную лексіку, якая сустракалася ў паэме, на англійскую мову апісальна (лясун - wood-sprite, папараць-кветка - lisky bracken, пушча - deer woods); спрабавала падабраць адзінкі ў лексічным складзе англійскай мовы, якія б былі хаця б часткова эквівалентнымі (купалле – Midsummer; піліпаўка - Advent). Усе адметнасці беларускай духоўнай культуры перадаць не атрымалася, і культурны пласт, які ў беларускага чытача ўзнікае асацыятыўна, у носьбіта англійскай мовы пры чытанні пераклада не ўзнікае, але гэта натуральная з’ява, і на адэкватнасці перакладу твора беларускага класіка гэта адмоўна не адбілася. Аднак пераклад бы толькі палепшыўся, калі б суправаджаўся каментарамі з культурна-гістарычнымі даведкамі да адзінак лексікі, якія перадаюць рознага кшталту з’явы і прадметы матэрыяльнай і духоўнай культуры беларусаў.

Працуючы над любым тэкстам, перакладчык сустракаецца з вялікай колькасцю цяжкасцей, адной з якіх з’яўляецца несупадзенне лексічных значэнняў, уласцівых зыходнай мове і мове на якую

перакладаюць. Шмат аўтараў разглядалі гэтае пытанне. Выпадкамі ўзаемаадноснаў між лексічнымі адзінкамі займаўся і Л.С. Бархудараў. Яго класіфікацыя вылучае тры тыпы семантычных адпаведнасцяў паміж лексічнымі адзінкамі дзвюх моў:

1) поўная адпаведнасць між словамі дзвюх моў, якія маюць толькі адно лексічнае значэнне: уласныя іменны, геаграфічныя назвы, некаторыя навуковыя і тэхнічныя паняцці;

2) частковая адпаведнасць – калі слову з адной мовы адпавядае некалькі семантычных эквівалентаў з другой, або, што тычыцца шматзначных слоў, сістэма значэнняў слова адной мовы не супадае з сістэмай значэнняў слова з другой мовы;

3) адсутнасць адпаведнасці – поўная адсутнасць адпаведніка лексічнай адзінцы адной мовы ў слоўнікавым складзе іншай мовы. Менавіта ў гэтым выпадку льга казаць пра безэквівалентную лексіку [1, с. 76 – 95].

«Пад безэквівалентнай лексікай разумеюць лексічныя адзінкі (словы і ўстойлівыя словазлучэнні) адной з моў, якія не маюць ні поўных, ні частковых эквівалентаў сярод лексічных адзінак іншай мовы» [1, с. 94]. Безэквівалентнасць лексічных адзінак існуе толькі ў межах дзвюх моў. Да безэквівалентнай лексікі адносяць наступныя групы слоў:

а) уласныя іменны, геаграфічныя назвы, назвы ўстаноў, арганізацый, газет, параходаў, якія не маюць пастаянных адпаведнікаў у лексіконе іншай мовы;

б) рэаліі («словы, якія абазначаюць прадметы, паняцці і сітуацыі, якія не існуюць ў практычным вопыце людзей, якія будуць размаўляць на іншай мове» [1, с. 95]). Да рэалій адносяць словы, якія абазначаюць рознага кшталту з’явы і прадметы матэрыяльнай і духоўнай культуры, уласцівыя толькі гэтаму народу, напрыклад, назвы страў нацыянальнай кухні, відаў народнага адзення і абутку, народных танцаў, відаў вуснай народнай творчасці;

в) выпадковыя лакуны – «адзінкі слоўніка аднаго з моў, у якіх па нейкіх прычынах (не заўсёды зразумелых) няма адпаведнікаў у лексічным складзе (у выглядзе слоў ці ўстойлівых словазлучэнняў) іншай мовы» [1, с. 95].

Нават пры перакладзе з беларускай мовы на рускую і наадварот перакладчык сустракаецца з лексікай, якая не мае поўных ці нават частковых адпаведнікаў. Напрыклад, лексічная адзінка «дзяды» у рускай мове звычайна перадаецца апісальна як «древний обряд поминовения умерших предков; день этого поминовения» [2, с. 78]. І можна зрабіць выснову, што, калі безэквівалентнасць сустракаецца нават ў межах беларускай і рускай моў, а гэтыя мовы адносяцца да адной групы (ўсходне-славянскай) і з’яўляюцца роднаснымі, то наяўнасць безэквівалентнай беларускай лексікі ў дачыненні англійскай мовы – з’ява бяспрэчная.

Пераклад безэквівалентнай лексікі патрабуе вялікіх намаганняў ад перакладчыкаў, бо яны павінны дасканала ведаць і адчуваць мову, з якой перакладаюць, і мову на якую яны перакладаюць. Разгледзім, як вырашыла гэту праблему ў перакладзе паэмы Янкі Купалы «Курган» («Gravemound») Вера Рыч (1936 – 2009). Твор быў перакладзены таленавітай перакладчыцай з Вялікабрытаніі ў 1971.

Паэма «Курган» (1910) распавядае пра смелага гусяра, які не пасквапіўся на вялікія грошы і не змог граць вяселую музыку для князя і яго гасцей, калі ведаў, што грошы князевы здабыты на горы і смерцах простых людзей. Гусяр прымае пакутніцкую смерць, праходзяць гады, але памяць пра яго ў сэрцах людскіх не згасае. Пачынаецца паэма Янкі Купалы апісаннем мясцін, дзе насыпаны курган, «памятка дзен, што ў нябыт уцяклі». У першай частцы сустракаюцца тэмпаральныя лексічныя адзінкі з народнага каляндара:

На купалле там [на кургане] птушка садзіцца, пяе, Ad Midsummer a bird perches on it and sings,
У піліпаўку воўк нема вые; In Advent a wolf howls upon it;

Тлумачальны слоўнік пад агульнай рэдакцыяй К.К. Атраховіча (К. Крапівы) дае наступнае азначэнне: «купалле – гэта старажытнае свята летняга сонцастаяння ва ўсходніх славян, якое святкавалася ў ноч з 23 на 24 чэрвеня; перыяд, у які гэта свята адзначалі» [3, с. 756, Т. 2]. Оксфардскі слоўнік дае тлумачэнне слову «Midsummer» толькі як перыяду сонцастаяння, але не як свята [4, с. 915]. Таму ў перакладзе адсутнічае важны кампанент значэння беларускай лексічнай адзінкі як «старажытнай абрадавай ўрачыстасці, прымеркаванай да сонцастаяння – найвышэйшага росквіту жыватворных сіл зямлі» [5, с. 206]. На Беларусі Купалле шырока святкуецца і сёння, увогуле, асаблівасцю нашага беларускага народа з’яўляецца развіццё светапогляду ва ўмовах «двухвер’я» і «двухкультур’я», бо, як адзначаюць гісторыкі, беларусы неадступна трымаюцца ідэй паганства, што можна прасачыць у нашых звычаях, вуснапаэтычнай творчасці.

МОВАЗНАЎСТВА І ДЫЯЛЕКАЛОГІЯ

«Піліпаўка» – пост перад калядамі; адпаведны час перад калядамі [6, с. 255, Т. 4]. Паводле беларускіх народных павер'яў на Піліпаўку ваўкі спраўляюць свае вяселле і не баяцца чалавека. Вера Рыч пераклала слова «піліпаўка» англійскім словам «Advent», якое мае тры значэння: перыяд да Раства; прышэсце ці другое прышэсце Хрыста; прыбыцце вельмі важнай асобы ці прадмета [4, с. 19]. Гэта англійская лексема не можа перадаць ўсіх адметнасцяў беларускай духоўнай культуры.

Кажуць, толькі як выйдзе і ўдарыць як ен [гусяр]	They said he had only to go forth and play,
Па струнах з неадступнаю песняй, –	Strike the strings, sing his song never-waning,
Сон злятае з павек, болю цішыцца стогн,	And sleep fled the eyelids, all sighs died away,
Не шумяць яскары, чарэсні;	Not a murmur from cherry or plane-tree;
Пушча-лес не шуміць, белка, лось не бяжыць,	The deep woods hushed, no squirrel nor elk would dart forth,
Салавей-птушка ў той час сціхае;	The nightingale ceased its deep quiver,
Паміж вольхаў рака; як штодзень, не бурліць,	The alder-fringed stream left its everyday roar,
Паплаўкі рыба-плотка хавае.	And the roach hid its fins in the river.
Прытаіцца да моху русалка, лясун,	Wood-sprite and rusalka to mosses would cling,
Каня вечнага «піць» не заводзіць:	Peewit ceased its «peet-peet» a brief hour,
Пад звон-песню жывучых гусяравых струн	At the bell-notes he struck from the harp's living strings,
Для ўсіх папараць-кветка ўзыходзіць.	Lucky bracken for all men did flower.

Пушча – «вялікі масіў лесу» [6, с. 529, Т. 4]. Лексічная адзінка «пушча» з'яўляецца безэквівалентнай у дачыненні да англійскай мовы і перадаецца Верай Рыч апісальна «the deep woods», што азначае «глыбокі лес».

Лясун, лесавік у славянскай міфалогіі – «жыхар лесу, лясны дух» [7, с. 75 Т. 3]. Вера Рыч перакладае гэта слова апісальна як «wood-sprite» (дух, што ў лесе; лясны дух). А вось слова «русалка», яна перакладае механічна «rusalka», хаця ў англійскай мове ёсць эквіваленты гэтаму слову (напрыклад, «mermaid» і «water nymph»).

Папараць-кветка – гэта міфічная кветка ў традыцыйнай культуры беларусаў. «Паводле народных уяўленняў, чалавек, які здабыў кветку папараці, набываў незвычайныя якасці, ен разумеў мову жывел і раслін, яму адкрываліся месцы захаваных скарбаў» [5, с. 366]. Вера Рыч перакладае лексічную адзінку «папараць-кветка», якая сустракаецца ў тэксце паэмы Я. Купалы, апісальна – «lucky bracken». Адпаведна культурны пласт, які ў беларускага чытача ўзнікае асацыятыўна, у носьбіта англійскай мовы пры чытанні не ўзнікае.

Можна зрабіць выснову, што Вера Рыч пераклала беларускую безэквівалентную лексіку, якая сустракалася ў паэме Янкі Купалы «Курган», на англійскую мову апісальна (*лясун – wood-sprite, папараць-кветка – lucky bracken*); спрабавала падабраць адзінкі ў лексічным складзе англійскай мовы, якія б былі хаця б часткова эквівалентнымі (*Купалле – Midsummer; Піліпаўка – Advent*). Таму ўсе адметнасці беларускай духоўнай культуры перадаць не атрымалася, і культурны пласт, які ў беларускага чытача ўзнікае асацыятыўна, у носьбіта англійскай мовы пры чытанні пераклада не ўзнікае, але гэта натуральная з'ява, і на адэкватнасці перакладу твора беларускага класіка гэта адмоўна не адбілася. Аднак пераклад бы толькі палепшыўся, калі б суправаджаўся каментарамі з культурна-гістарычнымі даведкамі да адзінак лексікі, якія перадаюць рознага кшталту з'явы і прадметы матэрыяльнай і духоўнай культуры беларусаў.

ЛІТАРАТУРА

1. Бархудараў, Л.С. Мова і пераклад (пытанні агульнай і прыватнай тэорыі перакладу) / Л.С. Бархудараў. – М.: «Міжнародн. зносіны», 1997. – 240 с.
2. Шкраба, І.Р. Слоўнік беларускай эквівалентнай лексікі (у рускамоўным дачыненні) / І.Р. Шкраба. – Мінск: Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі, 2008. – 318 с.
3. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы пад рэдакцыяй К.К. Атраховіча (Кандрата Крапівы): у 6 тамах. – Мінск: Галоўная рэдакцыя беларускай савецкай энцыклапедыі, 1978. – Т. 2 – 765 с.

4. Pearsall, J; Trumble, B. The Oxford English Reference Dictionary (second edition) / J. Pearsall, B. Trumble. – Oxford New York: OXFORD UNIVERSITY PRESS, 1996. – 1765 с.
5. Беларуская міфалогія: энцыклапед. слоўн. / С. Санько [і інш.]; склад. І. Клімковіч. – 2-ое выд., дап. – Мінск: Беларусь, 2006. – 599 с.
6. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы пад рэдакцыяй К.К. Атраховіча (Кандрата Крапівы): у 6 тамах. – Мінск: Галоўная рэдакцыя беларускай савецкай энцыклапедыі, 1980. – Т. 4 – 767 с.
7. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы пад рэдакцыяй К.К. Атраховіча (Кандрата Крапівы): у 6 тамах. – Мінск: Галоўная рэдакцыя беларускай савецкай энцыклапедыі, 1979. – Т. 3 – 672 с.

УДК 655.535.52=111

МЕТАФОРА В ЗАГоловочном комплексе англоязычных СМИ

О.П. КАЗАКОВА

Полоцкий государственный университет, Новополоцк

Рассмотрены структура, виды и функции в заголовочном комплексе в британских средствах массовой информации. Подчеркивается роль метафоры в манипулировании восприятием читателями заголовков дискурса.

Средства массовой информации в современном мире являются основным источником сведений о происходящих событиях. По мнению исследователей, наша картина мира только на 10% состоит из знаний, основанных на собственном опыте. Все остальное мы узнаем из книг, газет, радио и телепередач, Интернета. Современные СМИ быстро реагируют на все перемены в обществе не только в содержательном, но и языковом плане [1].

В условиях жесткой конкуренции авторы текстов СМИ, находящиеся в прямой зависимости от прибыли, которую они получают от реализации своей продукции, вынуждены использовать средства, способные поднять спрос на нее. В качестве одного из средств привлечения внимания к публикации журналисты часто используют газетный заголовок. Его можно определить «как компонент текста, тесно связанный с другими компонентами этой системы, занимающий стилистически сильную позицию, называющий текст и дающий первоначальную информацию о нём» [2; с. 31].

Стремление обработать постоянно растущий объем социально значимой информации в условиях «информационного бума» вынуждает читателей искать способы интенсификации получения и обработки информации. Из-за недостатка времени они производят классифицирование и отбор информации на уровне заголовка, ограничиваясь потреблением информации на упрощенном, сжатом, но на доступном и достаточном уровне, обеспечивающем получение необходимого объема социально значимой информации. По мнению ученых, исследующих процессы, связанные с функционированием современных медиасистем и спросом на их продукцию, более 80% читателей ограничиваются исключительно «потреблением» заголовков [3].

Для того чтобы «захватить» внимание читателя, необходимо обращаться к темам, которые его в первую очередь его интересуют. По мнению французских исследователей, «мы отдаем приоритет тому, что нас непосредственно касается, что находится рядом с нами. Это называется «законом близости», который позволяет оценить важность информации в зависимости от привычек читателей и их потребностей» [2]. Его рассматривают в нескольких аспектах:

- а) темпоральная близость (требует подачи самой свежей информации);
- б) географическая близость;
- в) аффективная близость (касается интереса к «человеческой природе», «человеческим страстям»: наиболее эксплуатируемые прессой темы – это секс, смерть, страдания, здоровье, болезни, деньги, насилие);
- г) социокультурная и социопрофессиональная близость. Заголовок «срабатывает» в определенной стране, регионе, городе, социальной группе.

Потенциал заголовка можно приумножить, грамотно комбинируя заголовки и подзаголовки. Подзаголовок, различный по своей структуре, характеризуется большей информационной емкостью по сравнению с заглавием, большой линейной протяженностью и предназначен для развертывания структуры текста СМИ. Заглавия разных типов (заголовки отдельных текстов, внутренние заголовки, рубрики, подзаголовки, вводки (лиды), врезки (текст в тексте), анонсы передают содержание в компрессированной,